

The Myth of Water in Folk Tales Based on the *Abu Moslem Nameh* and *Ger'an-e Habashi*

Sakineh Rasmi *

Leila Shahriari

Corresponding Author, Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: rasmi1378@yahoo.com

Ph.D. in Persian Language and Literature, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: lilishahriari@gmail.com

Print ISSN:

2251-7138

Online ISSN:

2476-6186

Article Type:

Research Article

Article history:

Received January 19, 2022

Received in revised form May 05, 2022

Accepted July 16, 2022

Published Online January 06, 2025

Keywords:

Archetype,
Myth,
Water,
Abu
moslemnameh,
Ger'an-e Habashi.

ABSTRACT

An archetype is a recurring idea, symbol, pattern, or character type in a story. It represents a universal element of the human experience that appears across different cultures and storytelling traditions. Archetypes are commonly used in philosophy, psychology, and literature. Folk literature, in particular, is a rich manifestation of archetypes. Folk tales and legends, passed down through generations, often feature archetypal elements. The intersection of mythology and literature has contributed significantly to the presence of archetypes in literary works. One such archetype is the myth of water, which holds sacred significance in many mythological traditions and is regarded as the essence of life in various civilizations. This article explores the positive aspects of the water myth in the works of Tarsusi, specifically in *Abu Muslemnameh* and *Ger'an-e Habashi*. On the positive side, water is often associated with birth, fertility, and renewal. However, in its negative aspect, water can also symbolize death and nothingness. The maternal interpretation of water symbols, often represented by female figures, reflects the influence of water in mythological stories featuring holy and god-like heroes such as Abu Muslim and the Ger'an-Habashi. In these tales, water is portrayed as possessing a legendary cleansing power, purifying the hero and guiding them toward a symbolic paradise. This is evident in *Ger'an-e Habashi*, where the Ger'an enters the water and emerges from the garden of Prophet Solomon, a representation of heaven. While *Abu Muslemnameh* is more historical in nature and grounded in factual events, the presence of magic, though subtle, can still be found in the narrative. In certain sections of the story, magic is invoked through the use of water, whether by witches around a spring or through the act of blowing into water, further linking water with mystical and transformative powers.

Cite this Article: Rasmi, R., & Shahriari, L. (2025). The Myth of Water in Folk Tales Based on the *Abu Moslem Nameh* and *Ger'an-e Habashi*. *Literary Text Research*, 28 (102), 311-335. <https://doi.org/10.22054/ltr.2022.66081.3515>

© 2016 by Allameh Tabataba'i University Press

Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Homepage: <https://ltr.atu.ac.ir/>

DOI: <https://doi.org/10.22054/ltr.2022.66081.3515>

ATU
PRESS

Introduction

Folk tales and legends have been passed down through the centuries in the form of archetypes. In ancient mythology, legends often reflect the deep connection between humans and the natural world. As mythology is closely intertwined with literature, many of these archetypes find their way into literary works. One such archetype is the myth of water. In ancient Iran, Anahita was a renowned female deity, a mother goddess whose character is closely associated with the concept of water. The name "Ardi Sur Anahita," meaning "powerful river," was used to describe her, linking her to a mythological river that symbolizes both the strength and divine nature of water.

From the point of view of etymology, Anahita is composed of two components: "An" and "Hita". "A-an" is a negative prefix, and "hita" means contaminated, so Anahita means pure and free from any pollution. Anahita is the guardian goddess of waters and rains, as well as the goddess of purity, fertility, blessing, love, and friendship. She is often described as a beautiful maiden, symbolizing water and a vast river. Since the creation of life is inherently tied to water, birth, and fertility, she is seen as a manifestation of the feminine element, interpreted as the "mother of mothers." This connects her to the nurturing, maternal aspects of the soul. Based on this understanding, water holds both positive and negative meanings. On the positive side, it represents birth, fertility, nurturing love, and assistance. On the negative side, it symbolizes death and nothingness. Tests involving water, such as crossing it, swimming in it, traveling by boat or ship, or washing the body in it, are often seen as challenges that help the hero attain spiritual honor. Symbolically, entering the water represents a return to the cosmic and ascetic conditions of the ideal mother. Water, therefore, is a symbol of unconscious forces and embodies the feminine energies of existence, particularly the archetype of the ideal mother. In many holy texts and mythological stories, water is revered and considered the essence of life across civilizations. As the principle of creation, water is seen in many cultures as a foundational element. Folk literature, with its rich symbolic layers, often provides the best representation of these ancient myths. This article explores the myth of water in folk literature, specifically examining the works of Abu Taher Tarsusi: *Abu Moslem Nameh* and *Ger'an-e Habashi*.

Literature Review

Although no direct research has been conducted on the specific topic of this article, several studies have explored the myth of water. These include a comparative study of the "Myth of Water" in the mythologies of Iran and India (Barani & Khanisomar, 2014), an interpretation of the symbolic function of the water myth and its manifestations in Ferdowsi's *Shahnameh* based on mythological frameworks (Qaemi et al., 2008), and a comparative study of the role of water in the story of Kuroglu with Ferdowsi's *Shahnameh* and its oral traditions (Rasmi & Rasmi, 2017).

Methodology

This article provides a descriptive and analytical exploration of the myth of water in folk literature, focusing on stories from the folklore of Abu Taher Tarsusi.

Conclusion

Archetypes are present in myths, and the myth of water is one such archetype that plays a significant role in human mythology. The role of water is evident in the myths of ancient civilizations such as Iran, Egypt, Mesopotamia, India, and China. This article explores the myth of water in the works of Tarsusi. Since the myth of water appears in various forms in Tarsusi's works (*Abu Muslim-Nameh* and *Qer'an Habashi*), part of the analysis, such as crossing through water, the exemplary mother, and rebirth, aligns with the epic and mystical literature of these stories. However, another part, including the act of blowing words into water and magic in water, is specific to folk literature.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اسطوره آب در داستان‌های عامیانه با تکیه بر ابومسلم‌نامه و قرآن حبشی

نویسنده مسئول، استاد، گروه ادبیات فارسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: rasmi1378@yahoo.com

دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: lilishahriari@gmail.com

سکینه رسمی *

لیلا شهریاری

چکیده

ادبیات عامیانه، بهترین تجلی‌گاه کهن‌الگوها است. داستان‌ها و افسانه‌های عامیانه طی قرون و اعصار در قالب کهن‌الگوها بیان شده‌اند. پیوند اساطیر با ادبیات سبب نمود بخشی از کهن‌الگوها در ادبیات شده است. یکی از این کهن‌الگوها اسطوره آب است که در متون مقدس و روایات اسطوره‌ای دارای تقدس و در همه تمدن‌ها جوهر هستی انگاشته شده است. مقاله حاضر به تحلیل نمودهای مثبت اسطوره آب در آثار طرسوسی (ابومسلم‌نامه و قرآن حبشی) می‌پردازد. آب در وجه مثبت تداعی گر زایش و باروری و در وجه منفی بیانگر مرگ و نیستی است. تفسیرهای مادرانه از نمادهای آب با نام‌های زنانه با تأثیر آب در داستان‌های اسطوره‌ای با قهرمانان مقدس و خدایگون چون ابومسلم و قرآن حبشی بی‌ارتباط نیست. قدرت پاک‌سازی افسانه‌ای آب، قهرمان را برای رسیدن به بهشت نمادین تطهیر می‌کند که در آغاز هفت طلسم قرآن حبشی و با ورود قرآن به آب و خروج او از باغ سلیمان نبی که نماد بهشت است، قابل بیان است. ابومسلم‌نامه دارای وجه تاریخی و بر مبنای واقعیات است و غلبه سحر و جادو در آن در مقایسه با قرآن حبشی بسیار کم‌رنگ است، اما نویسنده معدود جاهایی از داستان را به جادوگری و ذکر اسحار و اوراد عجین ساخته است که با دمیدن در آب یا ذکر اوراد جادوگران پیرامون چشمه آب نمود یافته است.

شاپا چاپی:

۲۲۵۱-۷۱۳۸

شاپا الکترونیکی:

۲۴۷۶-۶۱۸۶

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۱۰/۲۹

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۲/۱۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۴/۲۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۱۰/۱۵

کلیدواژه‌ها:

کهن‌الگو،

اسطوره،

آب،

ابومسلم‌نامه،

قرآن حبشی.

استاد به این مقاله: رسمی، سکینه، و شهریاری، لیلا. (۱۴۰۳). اسطوره آب در داستان‌های عامیانه با تکیه بر ابومسلم‌نامه و قرآن حبشی. متن پژوهی

ادبی، ۲۸(۱۰۲)، ۳۱۱-۳۳۵. <https://doi.org/10.22054/ltr.2022.66081.3515>

© ۲۰۱۶ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

آدرس سایت: <https://ltr.atu.ac.ir>

داستان‌ها و افسانه‌های عامیانه در قرون و اعصار در قالب کهن‌الگوها بیان شده‌اند. «کهن‌الگوها اشکال و قوالبی به شمار می‌روند که بر تصاویر ذهنی خاصی حاکم و غالب می‌شوند، اما اشکال و قوالبی پویا و توانمند که این تصاویر ذهنی را به هیأت مجتمع صورت‌های سازمان‌یافته همچون صور نجومی و فلکی، پیرامون اصول قبلی و مقدم بر تجربه می‌پراکنند و بدین‌گونه آن‌ها را دقیقاً به اساطیر تبدیل می‌کنند» (باستید^۱، ۱۳۷۰: ۷۰-۷۱).

کارل یونگ^۲ (۱۳۸۵)، کهن‌الگو را «تصاویر نخستین» یا «واحدهای بنیادی ذهن انسان» می‌نامد. «کهن‌الگوها سازنده و آموزنده به خصوصی ندارند. آن‌ها ممکن است محدود به ایالتی، کشوری یا منطقه‌ای باشند. بعضی از کهن‌الگوها ممکن است، جهانی باشند، بعضی از آن‌ها می‌توانند در خاندانی تداوم یابند و شاید بتوان به برخی از کهن‌الگوهای رفتاری طبقاتی نیز اشاره کرد» (بهار، ۱۳۷۳: ۲۰۵).

به گفته یونگ «ناخودآگاه جمعی که از بخش‌های دیگر روان پیرتر و روزگاردیده‌تر است، زنگ‌های خطر را به صدا درمی‌آورد، پیام‌های خود را به گوش‌های شنوا و چشم‌های بینا می‌رساند، در رؤیاهای ژرف آفرینش‌های والای هنری بازمی‌تابد» (یاوری، ۱۳۸۶: ۷۵).

کهن‌الگوها در صور اساطیر روی می‌نمایند، اساطیری که قدمتی به بلندای تاریخ دارند؛ تا جایی که گویی اسطوره‌شناسی ظاهراً با بشر همزاد است. کهن‌الگوها در علوم و هنرهای مختلف از جمله روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، نمایش‌نامه‌نویسی، داستان‌نویسی و تحلیل اسطوره-ها به کار می‌روند. از آنجا که اساطیر نیز با ادبیات پیوند دارند، بخشی از این کهن‌الگوها در ادبیات نمود می‌یابند.

یکی از کهن‌الگوها اسطوره آب است. آب یکی از چهار عنصر اصلی (عناصر اربعه) تشکیل‌دهنده جهان است که غالباً در متون مقدس و روایات اسطوره‌ای به آن تقدس داده شده است و در همه تمدن‌ها جوهر هستی بوده است. آب در اشکال مختلف آن به عنوان آب اقیانوس شور، آب رودخانه شیرین یا به عنوان باران -نقش مهمی در اسطوره‌های بشری ایفا

1. Basdti, R.

2. Jung, C. G.

کرده است، این امر در اسطوره‌های تمدن‌های باستانی ایران، مصر، بین‌النهرین، هند و چین مشهود است.

بعضی از اقوام، منشأ آفرینش را از آب می‌دانند؛ در اساطیر هند، آب را اصل هستی می‌دانند (شایگان، ۱۳۸۹: ۶۶۷). در یکی از اسطوره‌های هند، «اولین چیزی که مانا خلق می‌کند، «نارا» یا اقیانوس آغازین است. او در این اقیانوس بذری قرار می‌دهد. از این بذری تخمی زرین پدیدار می‌شود که برهما درون آن قرار دارد» (ایونس، ۱۳۸۱: ۵۰) قدیمی‌ترین متن هندی شاعرانه (Rgveda) (حدود ۱۲۰۰ پیش از میلاد) چنین بیان می‌کند: «در آغاز، تاریکی با تاریکی پنهان بود. همه این [جهان] یک اقیانوس شور غیرقابل تشخیص [سالیلا] بود». این عبارت را متون بعدی ودایی با فرمول اسطوره‌ای بارها تکرار می‌کنند: «در آغاز فقط اقیانوس شور بود» (Witzel, 2015: 18).

در اساطیر مصری آمده است که «همه آفرینش در نون نهان بود» (ایونس، ۱۳۸۵: ۵۳). بنا به باور سومریان «آب همان مادری است که همه چیز از آن آفریده می‌شود» (فرخی، ۱۳۸۵: ۱۴۵). اساطیر باستانی مایا، همانطور که در قرن شانزدهم در پوپول پوه^۱ ثبت شده است نیز همین مفهوم را منعکس می‌کند: «فقط آسمان به تنهایی آنجاست... فقط دریا به تنهایی در زیر تمام آسمان جمع شده است... هر چیزی که ممکن است وجود داشته باشد به سادگی وجود ندارد، فقط آب جمع شده، فقط دریای آرام، فقط آن به تنهایی جمع شده است» (Witzel, 2015: 18).

در اسطوره اینکا با توجه به معنای نام آفریننده «ویراکوچا: کف دریا» چنین برمی‌آید که آفریننده از آب برآمده است (اورتون^۲، ۱۳۹۰: ۴۳). در اساطیر وینباگو^۳ در ویسکانسین^۴ آمده است: «پدر ما... شروع به فکر کردن کرد که چه باید بکند و سرانجام شروع به گریه کرد و

1. Popol Vuh

پوپول ووه به زبان کیچه‌ای مدرن: پوپول ووج، مجموعه‌ای از روایات و متون اسطوره‌ای-تاریخی، مربوط به پادشاهی کیچه، واقع در ارتفاعات غرب گواتمالا در دوران پس از دوره کلاسیک (دوران پسا کلاسیک) است. عنوان این کتاب را می‌توان به صورت «کتاب اجتماع»، «کتاب مشاوره»، یا به صورت «کتاب بوریا» که بیشتر به معنای واقعی کلمه پوپول ووه نزدیک است، ترجمه کرد.

2. Urton, G.

3. Winnebago

4. Wisconsin

اشک‌ها جاری شد و... اشک‌هایش... آب‌های کنونی را تشکیل دادند» (Witzel, 2015: 18). سایر بومیان آمریکا -البته نه در مورد همه جزئیات- با این اسطوره موافق هستند. مایدو کالیفرنیا^۱ با استفاده از موتیفی که در اساطیر سیبری نیز دیده می‌شود، اظهار می‌دارند: «در آغاز... همه چیز تاریک بود و همه جا فقط آب بود. یک قایق شناور آمد... در آن دو نفر بودند» (همان).

در عقاید زردشتی نیز بعد از آسمان، آب یکی از چهار عنصر سازنده جهان نخستین، آفریده مادی توسط اهورامزداست (ر. ک: به بهار، ۱۳۸۶: ۳۷). در قرآن کریم نیز به این امر که «ذات [همه] موجودات زنده، آب است» اشاره شده است (سوره نور، آیه ۴۵). با تکیه بر اینکه آب اصل آفرینش است و از آنجا که ادبیات عامیانه بهترین تجلی گاه کهن-الگوهاست، اسطوره آب به صورت کهن‌الگویی در میان ملل مختلف دیده می‌شود. این مقاله به بررسی اسطوره آب در ادبیات عامیانه با تکیه بر داستان‌های ابوطاهر طرسوسی می‌پردازد.

۲. پیشینه پژوهش

اگرچه درباره موضوع این مقاله به صورت مستقیم هیچ تحقیقی صورت نگرفته است، اما پژوهش‌های متعددی پیرامون اسطوره آب و به صورت تطبیقی انجام شده است که از جمله آن‌ها عبارت است از: «بررسی تطبیقی اسطوره آب در اساطیر ایران و هند» (بارانی و همکاران، ۱۳۹۲)، «تحلیل نقش نمادین اسطوره آب و نمودهای آن در شاهنامه فردوسی بر اساس روش نقد اسطوره‌ای» (قائمی و همکاران، ۱۳۸۸)، «بررسی تطبیقی نقش اسطوره‌ای «آب» در داستان کوراوغلو با شاهنامه فردوسی و روایات شفاهی آن» (رسمی و همکار، ۱۳۹۵)، «ارزش و اهمیت آب در ایران باستان بر پایه اسطوره‌های باستانی و پیشاتاریخی» (فرهمند، ۱۳۸۸)، «کهن نمونه آب و کارکرد آن در اسطوره و حماسه» (شریفیان و همکار، ۱۳۹۰) و «بررسی تطبیقی - ساختاری وضعیت آغازین عالم هستی در اسطوره‌های جهان» (احمدی و همکاران، ۱۳۹۶).

۳. روش پژوهش

این مقاله به روش توصیفی و تحلیلی اسطوره‌آب را در ادبیات عامیانه با تکیه بر داستان‌های عامیانه ابوطاهر طرسوسی مورد بررسی قرار می‌دهد. قبل از پرداختن به اصل موضوع معرفی نویسنده ضروری می‌نماید.

۴. چهارچوب نظری

۴-۱. ابوطاهر طرسوسی

ابوطاهر طرسوسی، داستان‌سرایی یگانه در ادبیات عامیانه فارسی است که آثار کم‌نظیری آفریده و داستان‌های بی‌شماری به وی نسبت داده شده است، اما از این همه اثر، جز شمار معدودی به چاپ نرسیده، بلکه می‌توان به جرأت گفت که تمامی آثارش شمارش و شناسایی نیز نشده است. ذبیح‌الله صفا (۱۳۴۴) در مقدمه داراب‌نامه از سه کتاب داراب‌نامه، قران حبشی و قهرمان‌نامه نام می‌برد و ابوطاهر را ایرانی‌تبار و فارسی‌زبان نمی‌داند که پس از مهاجرت به ایران به نقل و فراگیری زبان فارسی و روایات ملی ایرانی پرداخته است (صفا، ۱۳۴۴: ۲۶).

با توجه به مضمون داستان‌های ابوطاهر، تردیدی در ملیت ایرانی او نیست، چنان‌که عبدالمحمد آیتی (۱۳۴۵) در نقد خویش از داراب‌نامه چنین می‌نویسد: «بسیار بعید می‌نماید که ابوطاهر، مردی که زبان فارسی را چنین شیوا می‌نویسد، بعداً به ایران مهاجرت کرده، زبان و روایات ملی را فرا گرفته باشد. اما در باب مهاجر بودن اجداد و اسلافش جای شبهه است، چه عشق و علاقه او به ایران و شاهان ایران و یافتن جای پای جمشید و کی خسرو در اقصی نقاط دریا‌های پرعجایب و اعتقاد به اینکه پادشاهان این سرزمین دارای فره ایزد هستند، این شبهه را قوی می‌کند و از ارادت‌هایی که به زبان دری و پارسی و پهلوی می‌ورزد، گویا از مردم همین خراسان باشد و انتساب او به طرسوس از قبیل انتساب مولوی به روم است» (آیتی، ۱۳۴۵: ۴۲۱-۴۲۳). بر مبنای این قول و با اندک توجهی به آثار منسوب به ابوطاهر، سستی این پندار که وی عرب‌تبار است، آشکار می‌شود.

از مجموعه آثار ابوطاهر طرسوسی، آنچه در این تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد، دو اثر ابومسلم‌نامه و قران حبشی^۱ است. در این داستان‌ها اسطوره آب به صورت‌های مختلفی نمود یافته است که بخشی چون گذر از آب، مادر مثالی، تولد دوباره و... با ادبیات حماسی و عرفانی مطابقت دارد، اما بخشی چون دمیدن ورد در آب و سحر و جادو با آب، خاص ادبیات عامیانه است که در این مقاله به بررسی هر دو وجه آن پرداخته می‌شود.

۴-۲. مادر مثالی

در فرهنگ‌های مختلف، آب در داستان‌های خلقت به‌عنوان سرچشمه حیات مطرح شده است. طرح آب‌های خلقت به تفسیری مادرانه از نمادهای آب منجر می‌شود. آب ماده است، «بذرها را رشد و چشمه‌ها را می‌جوشانند... چشمه نماد یک تولد مقاومت ناپذیر، یک تولد مداوم است» (Bachelard, 1983: 14).

در بسیاری از فرهنگ‌ها اعتقاد بر این است که زندگی در دریا آغاز شده است و کلمه «دریا» در بسیاری از زبان‌ها زنانه است. نام رودخانه‌های مؤنث که معمولاً به a ختم می‌شود در سراسر مناطق خانواده زبان‌های هند و اروپایی از ایسلند تا بنگال یافت می‌شود: سن^۲ در پاریس، تیمز^۳ در جنوب انگلستان، البه^۴ در اروپای مرکزی، سالاس^۵ در گالیسیا، ویسوا یا ویستولا^۶ در

شپشک، علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱. جلد اول ابومسلم‌نامه، یعنی جنیدنامه به روایت ابوحفص کوفی، به شرح پهلوانی‌های جد ابومسلم، جنید و ماجرای عشق او به رشیده و سرگشتگی‌های این دو و کامیابی نهایی آن‌ها می‌پردازد که با تولد اسد، پدر ابومسلم به پایان می‌رسد و سه جلد دیگر ابومسلم‌نامه، شرح رشادت‌های ابومسلم و یارانش با حمایت معنوی امام باقر با مروان در خونخواهی امام حسین است. اثر دیگر ابوطاهر طرسوسی، قران حبشی است. قران که از سرزمین خود، حبشه گریخته و به خدمت همای، وزیر قبادشاه ایرانی درآمده، تلاش می‌کند تا ایرج شاه را در ازدواج با شمسه، دختر شاه چین، یاری رساند. داستان قران حبشی در میان جنگ‌ها و نبردها به ورود قران به باغ سلیمان نبی که نمادی از بهشت موعود است، برابری مقام او با سلیمان و هفت طلسم او برای رهایی موجودات به بند کشیده شده می‌پردازد.

2. Sequana
3. Tamesis
4. Albis
5. Salas
6. Galiza
7. Wistla/Weiche/Vistula

لهستان، ولتا^۱ در جمهوری چک، دراوا^۲ در اسلوانی و اتریش، درینا^۳ در بوسنی، ولگا^۴ در روسیه و گنگگ^۵ در هند همه زنانه هستند؛ با این حال، استثنای بسیار کمی از رودخانه‌های هند و اروپایی وجود دارد؛ مانند رون^۶ (رودانوس)، راین^۷ یا رنوس^۸ که از کشورهای سوئیس، آلمان، فرانسه و هلند عبور می‌کند، دانوب^۹ که از جنگل سیاه در آلمان سرچشمه می‌گیرد و در ناحیه دلتای دانوب در کشور رومانی به دریای سیاه می‌ریزد، تیرس^{۱۰} در ایتالیا، پو^{۱۱} که بزرگ‌ترین رود ایتالیا است و برهماپوترا^{۱۲} که از تبت خارج می‌شود و با آب‌های گنگگ در مصبی در ساحل خلیج بنگاله مخلوط می‌شود، نام‌های مردانه دارند (Witzel, 2015: 18). در اساطیر ملل ترک نیز حضور سو آناسی در کنار سو آتاسی بیانگر الهه‌های آب است (ر. ک: Karakurt, 2011: 20- 21).

زمین ایران باستان، آناهیتا ایزد بانویی نام‌دار و یکی دیگر از مادر- خدایانی است که با صفت «اردوی سوره^{۱۳}» به معنای «رود نیرومند» که در آغاز نام رودی اساطیری بوده، شخصیتی خدای گونه پیدا کرد. آناهیتا از نظر واژه‌شناسی، از دو جزء «آن» و «هیتا» تشکیل شده است. «آ- آن» پیشوند نفی‌کننده و «هیتا» به معنی آلوده است، بنابراین آناهیتا یعنی پاک و دور از هر گونه آلودگی. «آناهیتا ایزد بانوی نگهبان آب‌ها و باران‌ها، ایزد پاک، باروری، برکت، عشق و دوستی است که به شکل دوشیزه‌ای زیبا و نمادی از آب و به شکل رودخانه‌ای عظیم توصیف می‌شود» (بویس^{۱۴}، ۱۳۷۵، جلد ۲: ۶۴). از آنجا که آفرینش هر چیزی بی‌ارتباط با آب نیست و در زایش و باروری، «مظهر و نشانه زن است» (باشلار^{۱۵}، ۱۳۶۴: ۳۳) و به مادر مادرها تعبیر

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Vltava
2. Drava
3. Dorinā
4. Volga
5. Ganga/Ganges
6. Rhone
7. Rhine
8. Renos
9. Danube
10. Tiberis
11. po
12. Brahmaputra
13. Ardi Sur Anahita
14. Boyce
15. Bachelard, G.

می‌شود پس با عنصر مادینه روان نیز در ارتباط است (ر. ک: اسنودن^۱، ۱۳۸۹: ۹۲). «آب، سرچشمه و منشأ همه امکانات هستی است. آب مبدأ هر چیز نامتمایز و بالقوه و تجلی کاینات و مخزن همه جرثومه‌هاست؛ رمز جوهر آغازین و اولی است که همه صور از آن زاده می‌شوند و بدان باز می‌گردند» (الیاده^۲، ۱۳۸۹: ۵). بنابراین می‌توان آب را به عنوان ماده اولیه حیات در جایگاه مادر فرض کرد که همه چیز از دل آن بیرون آمده است و می‌تواند با ویژگی‌های مثبت و به عنوان حمایت‌گر یا ویژگی‌های منفی مادرانه مطرح شود. آب دریا و رود، انسان را مانند شکم مادر که طفل را در خود نگاه داشته در خود جای می‌دهد و به منزله پلی است که او را به دنیای دیگری می‌برد.

در داستان‌های اسطوره‌ای نظیر ابومسلم‌نامه که قهرمان جنبه تقدس و خدای‌گونگی دارد؛ آب، مادر مثالی مثبت در نقش حامی قهرمان و نیروهای یاری‌گر او به فرمان خداوند به صورت معجزه‌ای، جاری یا خشک می‌شود و قهرمان و یاران او را از مرگ نجات می‌دهد. در ابومسلم-نامه مادر مثالی آب از دل سنگی می‌جوشد و سپاه سرگشته ابوترابی را نجات می‌دهد، چنان که آمده است:

«خمیر گفت: از زیر سرم آواز آب می‌آید... پس سنگ را شکستند و از آن زیر سنگ آب به در آمد به فرمان خدای تعالی؛ و آبی که هزار بار از گلاب صافتر و خوش بوی تر»

(طرسوسی، ۱۳۸۰، جلد ۴: ۵۴۴)

یا در جایی دیگر هنگامی که ابومسلم و یارانش در بیابان بی آب و نان، سرگردان بودند و جان بر هلاکت نهاده، ابومسلم صدای آهویی را می‌شنود که در بیابان پیدا می‌شود:

«آن آهو به دست اشارت می‌کرد. امیر گفت: البته، هر جا که این آهو می‌رود، آب خواهد بود!»

(همان، جلد ۲: ۱۹۴)

1. Esnowden, R.
2. Eliade, M.

چنان که بیان شد کهن‌الگوی مادر مثالی آب به صورت امداد غیبی و در نقش یکی از نیروهای یاری‌گر به صورت مستقیم یا با واسطه نمود می‌یابد تا قهرمان و یارانش را یاری رساند.

۳-۴. تطهیر در آب جهت ورود به بهشت

یکی از کهن‌الگوهای آب، تطهیر جهت ورود به بهشت است؛ قدرت پاک‌سازی افسانه‌ای رودخانه‌ها را شاید بتوان به بهترین نحو در جشنواره حمام کومبه ملا^۱ نشان داد که در آن میلیون‌ها زائر هندو هر دوازده سال یک بار در محل تلاقی دو رودخانه عینی گنگ و جومنا^۲ با رود اسطوره‌ای زیرزمینی ساراسواتی^۳ در الله‌آباد همچنین پرایاگراج گرد هم می‌آیند. این جشنواره با یک فرو رفتن آیینی در آب‌ها مشخص می‌شود؛ حمام تطهیر به آن‌ها اجازه می‌دهد پس از مرگ به بهشت بروند. این عقیده دارای ماقبل تاریخ طولانی است. زائران معتقدند که در نقطه تلاقی رودخانه و آسمان، می‌توان عروج را تا بهشت تجربه کرد. در حال حاضر جومنا به دلیل آب‌های تصفیه نشده دهلی و سایر شهرهای بزرگ در بالادست، عملاً یک فاضلاب است؛ با این وجود، فولکلور محلی، درباره پاکیزگی و تطهیر گنگ همچنان ادامه دارد و مردم در رودخانه با وجود همه زباله‌ها، فاضلاب‌ها و اجساد نیمه سوزانده شده، خود را مطهر می‌کنند و برخی به طور معمول آن را می‌نوشند که این امر بیانگر قدرت اسطوره است.

نیروی پاک‌سازی و نجات‌بخش آب در آیین تعمید مسیحی نیز آشکار است؛ صرف نظر از میزان استفاده از آب (غوطه‌ور شدن کامل در آب طبیعی در مقابل برکت ملایم آب مقدس)، غسل تعمید، تعمید یافتگان را درست مانند حمام هندی در کومبه ملا در مسیری به سوی بهشت قرار می‌دهد.

اسطوره شست‌وشو در آب جهت ورود به بهشت در داستان‌های عامیانه نیز دیده می‌شود. در داستان قران حبشی نیز گذر از آب جهت رسیدن به بهشت اسطوره‌ای مطرح است:

چون سپاه ایران بر کیهان شاه کشمیری پیروز شدند و شهر کشمیر را فتح کردند، شاهزادگان ایرانی را تماشای باغ سلیمان نبی در دل افتاد. قاصدی را نزد قاضی شهر کشمیر فرستادند و از او راه ورود به باغ را جویا شدند، قاضی از راه آبی رسیدن به باغ، طلسم

1. Kumbha Mela
2. Jumna
3. Sarasvati

شدن باغ و مرگ ورود کنندگان به آن خبر داد، اما چون قران به میل خود برای شکستن طلسمات باغ وارد این راه آبی می‌شود به سلامت از آن عبور می‌کند. قران نماد سلیمان نبی و باغ با چهل کوشک در آن - که یادآور قلمرو پادشاهی سلیمان است - نمادی از بهشت است و اولین خان قران، گذر از آب است که با شنا کردن و عبور از آن پای به باغ سلیمان یا بهشت نمادین می‌گذارد. این آب طلسم شده که پیش از قران همه را در خود بلعیده به او قدرت معنوی مضاعف می‌بخشد تا بتواند هفت طلسم باغ سلیمان را پشت سر گذارد.

(ر. ک: طرسوسی، ۱۳۹۵، جلد ۲: ۶۶۵-۶۶۸).

در واقع، «گذشتن از آب، در اساطیر ایرانی، اهمیت خاصی دارد، زیرا اغلب قهرمانان، پیش از دست یافتن به موقعیتی بزرگ از آب می‌گذرند» (بهار، ۱۳۸۶: ۲۶۰).
نمودی از تطهیر در آب در ابومسلم‌نامه نیز قابل ذکر است:

«ابومسلم در عزیمت به سوی هرات، با پیری سیصد ساله که در صومعه‌ای در بالای کوه و در کنار چشمه‌ای می‌زیست ملاقات می‌کند، پیر از دیدن پیامبر در خواب و آگاه ساختن او از آمدن ابومسلم می‌دهد و او را از دسیسه طعم‌های زهرآلود اهل فاریاب باخبر می‌سازد. «پس، آن پیر چون این سخن‌ها را به پیش امیر ابو مسلم بگفت و آن دعا را به امیر یاد داد، غسل در آن چشمه بکرد دو رکعت نماز بگذارد؛ و سر به سجده نهاد و، در دم، جان را تسلیم کرد.»

(طرسوسی، ۱۳۸۰، جلد ۲: ۴۹۰)

در ادبیات عرفانی، غسل پیش از مرگ نمودی از تطهیر برای ورود به بهشت است که با علم پیر بر جایگاه برین خود به این نام تعبیر می‌شود. این تعبیر با وقوف پیر به زمان مرگ خویش نیز در ارتباط است.

۴-۴. تولد دوباره

آزمون گذر از آب، نمادی از مرگ و تولد دوباره، مردن از صورتی کهنه و زندگی یافتن در صورتی تازه است که در قالب گذر از دریا و رودخانه جلوه‌گر می‌شود و انسانی که از این

مرحله می‌گذرد در حقیقت از زندگی مادی پای به حیات معنوی می‌گذارد. آزمون گذر از آب از نمودهای کهن‌الگوی «مرگ و تولد دوباره» است که طی آن «من» انسان که در اعماق تاریخ ضمیر ناخودآگاه هبوط کرده با گذر از مرحله دشوار و نمادین، ظهور مجدد یا تولدی دوباره را در قالب بازگشتی کمال یافته به خودآگاهی از سر می‌گذراند.

در نظریه یونگ، آب و تجلیات آن نظیر دریا، رود، چشمه از کهن‌الگوهای شناخته شده‌ای هستند که بر مفاهیمی چون تولد، مرگ و رستاخیز، رمز و راز روحانی و بی‌کرانگی، بی‌زمانی و ابدیت و ضمیر ناهشیار دلالت می‌کنند.

فرای^۱ (۱۳۷۷) تصاویر کهن‌الگویی را در دو دسته تصاویر بهشتی و دوزخی قرار داده و آب را یکی از تصاویر بهشتی قلمداد می‌کند و معتقد است: «آب به لحاظ سنتی به اقلیم وجود پایین‌تر از زندگی انسان متعلق است؛ یعنی به مرحله‌ای پس از مرگ معمولی؛ از همین روست که جان انسان به وقت مرگ از آب می‌گذرد یا در آن غرق می‌شود» (فرای، ۱۳۷۷: ۱۲۴). در واقع گذر از آب نمادی از حمایت ایزدی از قهرمان ایرانی است. «گذشتن از رودها و دریاها و دست یافتن به آن‌ها یکی از مشکلات همیشگی انسان بوده است و سبب پیدایش اسطوره‌هایی چون خدایان دریاها و ایزدان طوفان و صاعقه، پریان دریایی، اژدهایان و... شده است» (رستگار فسائی، ۱۳۹۳: ۱۲۴).

گذر از آب نوعی غوطه‌وری را نمودار می‌سازد. شخصیت‌های دارای فره با این غوطه‌وری و گذر از آب در واقع دارای حیات و زندگی جدیدی می‌شوند. مهم‌ترین شخصیت فره‌مندی که شاید بتوان عبور او از آب را سرچشمه بقیه گذر از آب دانست، زرتشت است.

رضی (۱۳۴۶) روایتی از زرتشت‌نامه نقل می‌کند که در آن زرتشت بعد از خوابی که می‌بیند به سمت رودخانه دائی‌تی می‌رود و داخل آن می‌گردد؛ به این وسیله تن وی پالوده گشته و در واقع با گذر از این رود مقدس است که آمادگی درک بیشتر و شایسته‌تر حقایق را پیدا می‌کند؛ بعد از این عبور است که امشاسپند بهمن، بر وی فرود می‌آید و او را به درگاه اهورامزدا راهنمایی می‌کند (رضی، ۱۳۴۶: ۵۹۸).

آخرین بخش جنگ‌های ابومسلم در کنار رود نیل اتفاق می‌افتد که خود می‌تواند نمادی از گذر قهرمان از آب باشد که او را به پیروزی نزدیک می‌کند اگرچه قهرمان خود از آب

1. Fry, N.

گذر نمی‌کند، اما نیروهای یاری‌گیر او که بخشی از وجود قهرمان‌اند برای کسب پیروزی مجبور به عبور از آب هستند (ر.ک: طرسوسی، ۱۳۸۰، جلد ۲: ۴۴۰-۴۴۴)

۴-۵. آب هم حیات بخش و هم ویرانگر

آب به عنوان ماده اولیه حیات در جایگاه مادر قابل فرض است که همه چیز از دل آن بیرون آمده است و می‌تواند با ویژگی‌های مثبت و به عنوان حمایت‌گر یا ویژگی‌های منفی مادرانه مطرح شود. «در بسیاری از اساطیر آفرینش در هندوستان و خاورمیانه و مصر اسطوره‌هایی وجود دارند که وجود یک اقیانوس کیهانی را پیش از پیدایش جهان مطرح می‌کنند» (هال^۱، ۱۳۸۹: ۱۹۵). آب هم خاصیت حیات‌بخشی و هم خاصیت ویرانگری دارد. می‌توان نقطه مقابل آب‌های مرگ را آب‌های زندگی یا آب حیات دانست که زندگی جاودان می‌بخشد و شامل نیکوکاران می‌شود؛ پس نمادگرایی آب‌ها هم بر مرگ و هم بر زادن دلالت دارد. بر مبنای این تعریف، آب در دو معنای مثبت و منفی قابل بررسی است: در وجه مثبت تداعی‌گر زایش و باروری، یاری‌رسانی و شوق و مهر مادرانه و در وجه منفی بیانگر مرگ و نیستی.

الیاده (۱۳۷۵) مفهوم آب‌های نخستین را با نام شهرهای مهم ملل مرتبط دانسته و بازگشت آن‌ها به نوعی جهان ماورایی را خاطر نشان می‌کند. او معتقد است هیولای آبی که پیش از آفرینش وجود داشته در عین حال نماد سیر قهقرایی به بی‌شکلی نیز هست که در پی مرگ می‌آید (ر.ک: الیاده، ۱۳۷۵: ۳۴).

از نظر کهن‌الگویی، آب با واژه‌های دریا و رودخانه نیز تداعی می‌شود که در این صورت به مفهوم جاودانه شدن است. نظیر آنچه پیشتر در غوطه خوردن قران در آب طلسم شده ذکر شد که با خروج از آب تولدی دوباره می‌یابد و با نیرویی نو و استقراری مجدد پای به خشکی می‌گذارد؛ در این داستان گذر به سلامت قران از آب، اثباتی بر حقانیت اوست، چرا که آب او را همان گونه که گرفته باز می‌گرداند، چنان که پیش از قران کسانی برای اثبات گذر از آب جان خود را از دست داده بودند (طرسوسی، ۱۳۹۰، ج. ۲: ۶۸۸). این داستان تداعی‌کننده شکافته شدن رود نیل برای نجات موسی و غرق شدن فرعون در آن است که آب دو سویه حیات‌بخشی و ویرانگری خود را جلوه می‌دهد.

1. Hall, C.

۴-۶. آزمون آب

آزمون گذر از آب از آزمون‌های رایج اقوام مختلف است. در ماده اول قانون حمواری، آب رود است که در مورد متهم قضاوت می‌کند؛ اگر غرق شود مجازات خود را می‌بیند و اگر نجات یابد حقانیتش ثابت می‌شود (رضی، ۱۳۴۶: ۱۳۶۱). همچنین در اقوام اروپایی آزمایش به دو صورت، به وسیله آب و آتش صورت می‌گرفته است. در آزمون آب که به نام *Water Ordeals* خوانده می‌شد، متهم را یا در آب جوشان می‌انداختند و یا در آب سرد و این آب بود که حقانیت او را مشخص می‌ساخت (همان). انداختن دشمنان در آب نیز به جنبه جاندارانگاری آب اشاره می‌کند که هر که را بخواهد زنده نگاه داشته یا ببلعد. گذر از آب و افکندن به آب که از آزمون‌های متداول ایران باستان بوده است از نکات مطرح در ادبیات فارسی است که نشان دیگری از جاندارانگاری آب به شمار می‌رود. آزمون گذر از آب، شنا در آب، عبور با قایق و کشتی و شست‌وشوی تن در آب از آزمون‌هایی است که قهرمان را به تشریف معنوی نایل می‌کند.

همان‌طور که پیشتر گفته شد، آب به انسان‌های نیکوکار آسیبی نمی‌رساند. به این ترتیب حق با کسی است که بتواند سالم از آب بیرون بیاید. غرق شدن متهمان در آب نشان گناهکاری و نجات و رهایی آن‌ها به منزله بی‌گناهی بوده است (ر. ک: سنگار فسائی، ۱۳۹۳: ۱۲۵). آزمون گذر از آب در داستان قران حبشی در دو جا نمود می‌یابد؛ جایی برای اثبات گناهکاری و جایی برای اثبات بی‌گناهی؛ آنجا که به دستور کیهان شاه مجرمی را در آب طلسم شده رها می‌کنند تا آب محک گناهکاری یا بی‌گناهی زندانی باشد:

«...آنگه مرد زندانی دزدی و خونی بفرمود تا بیاوردند، او را نیز در آب انداختند، آن مرد به دو پاره بیرون آمد. آنگه دانستند که در این آب طلسم است»

(طرسوسی، ۱۳۹۵، جلد ۲: ۶۶۶)

و آنجا که قران به میل خود قصد ورود به آب را می‌کند و شاهزادگان او را از این کار برحذر می‌دارند اما او قبول نمی‌کند و می‌گوید:

«هرآینه من در این آب روم... و به یاری دادن حق سبحانه و تعالی بیرون آیم»

(همان)

در ابومسلم نامه نیز پس از قتل مروان، ابومسلم در کنار نیل خیمه می‌زند و زن و دختر و لشکریان مروان را پس از قتل عام در نیل می‌اندازد (همان، ۱۳۸۰، جلد ۲: ۴۴۲). این داستان که تمثیلی از غرق شدن فرعونیان در رود نیل است و به جنبهٔ منفی کهن‌الگوی آب و غرق شدن دشمنان پس از مرگ اشاره دارد، شکل مثبت حمایت و انتقال آب را نیز در خود غرق کرده است. امیر قحطبه نیز در جنگی که کنار رود فرات درمی‌گیرد در آب غرق شده و می‌میرد (همان: ۲۲۴). این کنش نمادی از بیرون راندن همهٔ شرارت‌ها و بدی‌ها به اعماق ناخودآگاه و فراموش کردن آن‌هاست.

۷-۴. ورد خواندن بر آب

ورد خواندن بر آب یکی از باورها و اعتقاداتی است که در بین ملت‌های مختلف دیده می‌شود. بر مبنای ادعای ماسارو ایموتو^۱ (۱۳۸۵) یکی از شبه دانشمندان ژاپنی، انرژی ارتعاشی انسان، افکار، کلمات، ایده‌ها و موسیقی بر ساختار مولکولی آب تأثیر می‌گذارد. به نظر ایموتو، آب خاصیت نسخه‌برداری و حفظ اطلاعات را دارد. «در کنار سد فوجی وارا در ژاپن از موبدی شینتو به نام هوکی کاتو درخواست نمودیم اوراد مذهبی بخوانند، او به مدت یک ساعت کنار دریاچه دعا خواند، پانزده دقیقه بعد از دعا تغییری در آب به وضوح قابل رؤیت بود، آب زلال و زلاتر می‌شد، بعد از آزمایش معلوم شد بلورهای آب قبل از دعا کج و معیوب و بعد از دعا حالت منظم داشت» (ایموتو، ۱۳۸۵: ۱۱۲). ایموتو قدرت کلام و ورد را در آب مورد تأکید قرار می‌دهد. صرف‌نظر از تأیید یا رد نظر ایموتو، ورد خواندن بر آب نیز می‌تواند از همین باور سرچشمه گرفته باشد.

طبق آنچه پیشتر بیان شد تأثیر ورد بر آب قابل انکار نیست، اما در بسیاری از متون ادبیات عامه، تأثیر ورد بر آب با فریب دشمنان ارتباط مستقیم دارد. گاهی جاسوسی با دسیسه‌چینی وارد سپاه دشمن شده پیش از شروع نبرد و به قصد جلب اعتماد سپاهیان دشمن از طریق خواندن

1. Emoto, M

اوراد بر آب و ریختن داروی بیهوشی در آن، سبب رهایی یاران خود یا کشتن دشمنان یا گشودن دروازه برای فتح قلعه را هموار می‌سازد. در داستان ابومسلم‌نامه بی‌بی سستی از یاران ابومسلم به قصد آزاد کردن یاران دربند خود به بارگاه نصر سیار وارد می‌شود و خود را مادرخوانده خلیفه می‌نامد و با بیان حکایتی دروغ‌آمیز آنان را بیهوش کرده و با کمک یاران خود سر سپاهیان نصر سیار را بریده و بندیان را از زندان آزاد می‌کند.

«بی‌بی سستی حکایت چند خنده‌آمیز بنیاد کرد و می‌گفت در میان حکایت که: پدرم لشکری بود و شبی چنان یاد دارم که ملکی از آسمان فرود آمد و گفت که این دعا را یاد گیرید و بر آب بخوانید و بخورید تا در هیچ مصاف زخم‌دار نشوید... بی‌بی سستی برخاست و بر لب آب رفت و سبو را پر آب کرد؛ و بیهوش دارو بیست مثقال درو ریخت و بیاورد و بنیاد کرد و چیزی می‌خواند و بر آب می‌دمید. هر کدام را یک جام از آن آب بداد تا بخوردند و سر را به جای پای نهادند. پس یاران در آمدند و همه را سر بریدند.»

(طرسوسی، ۱۳۸۰، جلد ۲: ۵۱۰-۵۱۱)

این جنبه از اسطوره آب با دسیسه‌چینی آمیخته است.

۴-۸. جادوگری با آب

در داستان‌ها، جادوگران می‌توانند افراد را طلسم کنند، جادوهای دیگر را خشتی کنند و در شکل و ظاهر افراد و اجسام تغییر به وجود آورند. در تخیلات داستان‌سرایان، جادوگران معمولاً این کارها را با خواندن ورد، کمک گرفتن از نیروهای فراطبیعی، استفاده ترکیبی از اجسام یا تهیه آش‌هایی مرموز انجام می‌دهند. در داستان‌ها و افسانه‌ها جادوگران و پریان در کنار چشمه‌ها ظاهر می‌شوند.

ابومسلم‌نامه کتابی است که براساس واقعیات تاریخی نگاشته شده است و تأثیر شگرف ویژگی‌های ادبیات عامیانه و غلبه سحر و جادو در آن بسیار کم‌رنگ است، اما در معدود جای‌هایی نویسنده قسمت‌هایی از داستان را با جادوگری و ذکر اسحر و اوراد عجین ساخته است. یکی از این داستان‌ها، نبرد ابومسلم با سیار اسلم است. سیار اسلم که از شکست خود در مقابل ابومسلم یقین داشت چهار جادوگر زن را بر سر چشمه‌ای گماشته بود تا با ایجاد برف و

باران و دمه، سپاهیان ابومسلم به شکست تن دهند. چون دو تن از یاران ابومسلم به جایی که باد و دمه از آنجا می‌وزید، می‌روند:

«بر سر چشمه‌ای، دیدند که آنجا چهار دختر به گرد آن چشمه می‌گردیدند و چیزی می‌خواندند. پس ایشان دو تیر بینداختند و دو دختر را بکشتند و دو دیگر را بگرفتند... و آن برف و سرما در حال آخر گردید.»

(همان: ۵۱۸)

اگرچه به طور مستقیم به نقش چشمه در این جادوگری اشاره نشده است اما چرخیدن جادوگران به گرد آب با جادوگری و اسطوره آب مرتبط است.

۹-۴. دیدن باران در خواب و تعبیر آن

بشر همیشه به تعبیر و تفسیر رویا اعتقاد داشته، اما از قرن نوزدهم به بعد خواب و تعبیر آن به شکل جدی‌تری وارد برنامه‌های روانکاوان شد و با استفاده از رویاهای فرد بیمار، سعی در پیدا کردن مشکل و درمان آن کردند.

از دیدگاه یونگ، عقده‌های سرکوب شده به شکل رویاها بروز می‌کنند. شکل بازمانده‌ای از شیوه باستانی اندیشه با زبان رویاها در ارتباط است؛ از این رو، رویاها را نیز به تعبیری می‌توان نوعی کهن‌الگو به شمار آورد.

بنا به باورهای خرافی همه اعصار و نژادها، رویا همچون پیشگویی راستگو پنداشته می‌شده است؛ از این رو، انتظار داریم هر چیزی را که در زندگی ما حائز اهمیت است در رویا بیابیم. رویاها در دو سطح «کوچک» و «بزرگ» یا «معنی‌دار» قابل بررسی‌اند؛ رویاهای معنادار از ناخودآگاه شخصی که سطحی ژرف‌تر از خودآگاهی است، نشأت می‌گیرند (ر. ک: یونگ، ۱۳۸۵: ۲۰-۱۰۰). آنچه در سیر فرآیند فردیت یک قهرمان قدسی چشمگیر است، نوع رویاهای اوست که همواره از نوع رویاهای معنی‌دار و قابل تعبیر است. در بررسی نوع رویاهای قهرمانان داستان‌های طرسوسی؛ یعنی ابومسلم و قران، خواب‌های ابومسلم به دلیل روان قدسی و دینی و صحت تعبیر رویاها قابل تعمق‌اند.

شخصیت قران حبشی نیز به دلیل اینکه نمادی از سلیمان نبی است با ابومسلم قابل مقایسه است، اما نمود خواب در داستان قران حبشی بسیار کم‌رنگ است. خواب ابومسلم در باریدن باران، جاری شدن سیل و گرفتار شدن او و یارانش در بیابان خوارزم و تعبیر خواب او در یافتن آب از جمله این خواب‌هاست (ر.ک: طرسوسی، ۱۳۸۰، جلد ۲: ۱۷۹-۱۸۴) که در آن به ارتباط خواب و اسطوره آب اشاره شده است.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

کهن‌الگوها در صور اساطیر که قدمتی به بلندای تاریخ دارند، روی می‌نمایند. اسطوره آب از انواع کهن‌الگوها نقش مهمی در اسطوره‌های بشری ایفا می‌کند. نقش آب در اسطوره‌های تمدن‌های باستانی ایران، مصر، بین‌النهرین، هند و چین مشهود است. این مقاله به بررسی اسطوره آب در آثار طرسوسی پرداخته و از آنجا که این اسطوره در آثار طرسوسی (ابومسلم‌نامه و قران حبشی) به صورت‌های مختلف نمود یافته است، بخشی از تحلیل اسطوره آب چون گذر از آب، مادر مثالی و تولد دوباره، رؤیا و تعبیر و خواب با ادبیات حماسی و عرفانی این داستان‌ها مطابقت می‌کند، لیکن بخشی دیگر چون دمیدن ورد در آب و جادو در آب، خاص ادبیات عامیانه است.

[۲] جلد اول ابومسلم‌نامه، یعنی جنیدنامه به روایت ابوحنیفه کوفی، به شرح پهلوانی‌های جد ابومسلم، جنید و ماجرای عشق او به رشیده و سرگشتگی‌های این دو و کامیابی نهایی آن‌ها می‌پردازد که با تولد اسد، پدر ابومسلم به پایان می‌رسد و سه جلد دیگر ابومسلم‌نامه، شرح رشادت‌های ابومسلم و یارانش با حمایت معنوی امام باقر با مروان در خونخواهی امام حسین است. اثر دیگر ابوطاهر طرسوسی، قران حبشی است. قران که از سرزمین خود، حبشه گریخته و به خدمت همای، وزیر قبادشاه ایرانی درآمده، تلاش می‌کند تا ایرج شاه را در ازدواج با شمس، دختر شاه چین، یاری رساند. داستان قران حبشی در میان جنگ‌ها و نبردها به ورود قران به باغ سلیمان نبی که نمادی از بهشت موعود است، برابری مقام او با سلیمان و هفت طلسم او برای رهایی موجودات به بند کشیده شده می‌پردازد.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ گونه تعارض منافی ندارند.

منابع

قران کریم.

- آیتی، عبدالحمید. (۱۳۴۵). *راهنمای کتاب*، سال نهم، چاپ چهارم. تهران: انتشارات سروش.
- اسنون، روت. (۱۳۹۲). *خودآموز یونگ*. ترجمه نورالدین رحمانیان. تهران: انتشارات آشیان.
- الیاده، میرچا. (۱۳۸۹). *رساله در تاریخ ادیان*. ترجمه جلال ستاری. چاپ چهارم. تهران: انتشارات سروش.
- _____ (۱۳۷۵). *مقدس و نامقدس*. ترجمه م. نصرالله زنگویی. تهران: انتشارات سروش.
- اورتون، گری. (۱۳۹۰). *اسطوره‌های اینکا*. ترجمه عباس مخبر. چاپ دوم. تهران: نشر مرکز.
- ایموتو، موسارو. (۱۳۸۵). *پیام‌های نهفته در آب*. ترجمه نفیسه معتکف. تهران: انتشارات جیحون.
- ایونس، ورونیکا. (۱۳۸۵). *اساطیر مصر*. ترجمه محمدحسین باجلان فرخی. چاپ دوم. تهران: انتشارات اساطیر.
- _____ (۱۳۸۱). *اساطیر هند*. ترجمه محمدحسین باجلان فرخی. چاپ دوم. تهران: انتشارات اساطیر.
- باجلان فرخی، محمدحسین. (۱۳۵۸). آفرینش جهان در اساطیر سومر. کتاب جمعه، دوره (۹)، ۱۴۰-۱۵۱.
- بارانی، محمد و خانی سومار، احسان. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی اسطوره آب در اساطیر ایران و هند. *مطالعات شبه قاره*، ۵(۱۷)، ۷-۲۶.
- باستید، روژه. (۱۳۷۰). *دانش اساطیر*. ترجمه جلال ستاری. تهران: انتشارات توس.
- بهار، مهرداد. (۱۳۸۶). *پژوهشی در اساطیر ایران*. چاپ ششم. تهران: انتشارات آگاه.
- _____ (۱۳۷۳). *جستاری چند در فرهنگ ایران*. تهران: انتشارات فکر روز.
- باشلار، گاستون. (۱۳۶۴). *روانکاوی آتش*. ترجمه جلال ستاری. تهران: انتشارات توس.
- رستگار فسایی، منصور. (۱۳۹۳). *پیکرگردانی در اساطیر*. تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- رسمی، سکینه و رسمی، عاتکه. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی نقش اسطوره‌ای «آب» در داستان کوراوغلو با شاهنامه فردوسی و روایات شفاهی آن. *کهن‌نامه ادب فارسی*، ۲(۲)، ۵۱-۷۷.

رضی، هاشم. (۱۳۴۶). فرهنگ نام‌های اوستا. تهران: انتشارات فروهر.
 شایگان، داریوش. (۱۳۸۹). ادیان و مکتب‌های فلسفی هند. چاپ هفتم. تهران: انتشارات امیرکبیر.
 شریفیان، مهدی و اتونی، بهزاد. (۱۳۹۰). کهن‌نمونه آب و کارکرد آن در اسطوره و حماسه. زبان و ادب فارسی، (۹)، ۱۰۷-۱۳۰.

صفا، ذبیح‌الله. (۱۳۴۴). داراب‌نامه. جلد اول. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
 طرسوسی، ابوظاهر. (۱۳۸۰). ابومسلم‌نامه. به اهتمام حسین اسماعیلی. چاپ اول. تهران: انتشارات معین.

_____ (۱۳۹۵). قران حبشی، به اهتمام میلاد جعفرپور. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

فرای، نورتروپ. (۱۳۷۷). تحلیل نقد. ترجمه صالح حسینی. تهران: انتشارات نیلوفر.
 فرهمند، غلامرضا. (۱۳۸۸). ارزش و اهمیت آب در ایران باستان بر پایه اسطوره‌های باستانی و پیشاتاریخی. مسکویه، (۱۲)، ۳۵-۶۴.

قائمی، فرزاد و گرگیج، جلال‌الدین. (۱۳۹۲). بررسی پیوند میان جنبه‌های انسانی و فراطبیعی اژدهای «گندرو» بر مبنای ارتباط این اژدها با اسطوره آب. جستارهای نوین ادبی، (۲)، ۵۰-۲۹.
 هال، کالوین اس، و نوردبای، ورنون جی، (۱۳۸۹). مبانی روانشناسی تحلیلی یونگ. ترجمه محمد حسین مقبل. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

یاوری، حورا (۱۳۸۶). روانکاوی و ادبیات، (دو متن، دو انسان، دو جهان). تهران: انتشارات سخن.
 یونگ، کارل گوستاو. (۱۳۸۵). رویاها. ترجمه ابوالقاسم اسماعیل‌پور. تهران: انتشارات کاروان.

English References

- Bachelard, G. (1942). *Water and dreams: an essay on the material imagination*. Translated from original (1942) by E.R. Farrell. Dalla, TX: The Dallas Institute of Humanities and Culture.
- Karakurt, D., Agustos, M. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü, Agıklamali ansiklopedik mitoloji sözlüğü*, Türkiye.
- Witzel, M. (2015). *Water in Mythology. Daedalus*. 144 (3), 18-26.

Translated References to English

The Quran.

Ayati, A. H. (1966). *Book Guide*. Ninth year, Number four. Tehran: Soroush Publications. [In Persian]

Abbasi, S., and Safari M.Asgari, L. (2018). Mythological Functions of the Water in Ancient Iran. *Environmental Education and Sustainable Development*, 6(2): 117-126. [In Persian]

- Barani, M., Khanisomar. (2014). Comparative study of the Myth of "Water" in the Mythologies of Iran and India. *Journal of Subcontinent Research*, 5(17): pp. 7-26. [In Persian]
- Bachelard, G. (1985). *Psychoanalysis of Fire*. Translated by Jalal Sattari. Tehran: Toos Publications. [In Persian]
- Bahar, M. (2007). *A Research in Iranian Mythology*. 6th edition. Tehran: Aghah Publications. [In Persian]
- _____. (1994). *A few Essays on Iranian Culture*. Tehran: Fekr Roaz Publications. [In Persian]
- Bajlan Farrokhi., M. H. (1979). "The Creation of the World in Sumerian Mythology". *Friday Book*, (9): pp. 140-151. [In Persian]
- Barani, M., and Khani Sumar, E. (2013). "Comparative study of water myth in Iranian and Indian mythology". *Subcontinental Studies*, (17): pp. 7-26. [In Persian]
- Bastide, R. (1991). *Knowledge of Mythology*. Translated by Jalal Sattari, Tehran: Toos Publications. [In Persian]
- Eliade, M. (2010). *Treatise on the History of Religions*. Translated by Jalal Sattari. Fourth edition. Tehran: Soroush Publications. [In Persian]
- _____. (1996). *The Sacred and the Profane*. Translated by M. Nasrallah Zangouyi. Tehran: Soroush Publications. [In Persian]
- Emoto, M. (2006). *The Hidden Message in Water*. Translated by Nafisa Motakif. Tehran: Jeyhoon Publications. [In Persian]
- Evans, V. (2006). *The mythology of Egypt*. Translated by Mohammad Hossein Bajlan Farrokhi. Second edition. Tehran: Asatir Publications. [In Persian]
- _____. (2002). *The mythology of India*. Translated by Mohammad Hossein Bajlan Farrokhi. Second edition. Tehran: Asatir Publications. [In Persian]
- Farahmand, Gh. (2009). "The Value and Importance of Water in Ancient Iran based on Ancient and Prehistoric Myths". *Moskviyeh*, (12): pp. 35-64. [In Persian]
- Fry, Northrop. (1998). *Critical Analysis*. Translated by Saleh Hosseini. Tehran: Nilofar Publications. [In Persian]
- Ghaemi, F., Gorgij, J. (2013). "Investigation of the Connection between the Human and Supernatural Aspects of the Dragon "Gandro" based on the Connection between this Dragon and the Water mith". *Gostarhay e Novin Adabi*, (2): pp. 29-50. [In Persian]
- Ghaemi, F., Ghavam, A., and Yahagi, M. J. (2009). An interpretation of the symbolic function of water myth and it's manifestations in Firdowsi,s Shahnameh based on mythological. *Journal: New literature Studies*, 42(2): pp. 47-67.
- Rasmi, S., (2017). A comparative study of the role of water" in Kuroglu's story with Ferdowsi's Shahnameh and its oral traditions. *Classical Persian Literature is a publication with free access to articles*, 7(2): pp. 51-77. [In Persian]
- Hall, Calvin S., and Nordby, Vernon J. (2010). *Fundamentals of Jung's Analytical Psychology*. Translated by Mohammad Hossein Moqbel. Tehran: Jihad University Press Publications. [In Persian]
- Jung, C. G. (2006). *Dreams*. Translated by Abulqasem Esmailpour. Tehran: Karvan Publications. [In Persian]
- Rasmi, S., and Rasmi, A. (2015). A comparative Study of the Mythical Role of "Water" in the Story of Kuroglu with Ferdowsi's Shahnameh and its Oral Traditions. *Persian Literature Chronicle*, (2), 51-77. [In Persian]
- Rastgar Fasai, M. (2013). *Personification in Mythology*. Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Razi, H. (1985). *Avesta Names Dictionary*. Tehran: Foruhar. [In Persian]

- Safa, Zabih Allah. (1965). *DarabNameh, First volume*. Tehran: Book Translation and Publishing Company.
- Shaygan, D. (2010). *Religions and Philosophical Schools of India*. 7th edition. Tehran: Amir Kabir Publications. [In Persian]
- Sharifian, M., and Atoni, B. (2011). "The Archetype of Water and its Function in Myth and Epic". *Persian Language and Literature*, (9), 107-130. [In Persian]
- Shaygan, D. (2010). *Religions and Philosophical Schools of India*. 7th edition. Tehran: Amir Kabir Publications. [In Persian]
- Snowden, R. (2013). *Self-Study of Jung*. Translated by Nooruddin Rahmanian. Tehran: Ashian Publications. [In Persian]
- Tarsousi, Abu Taher. (2001). *AbuMuslimNameh*. By the Efforts of Esmaili, Hossein. Tehran: Moin. First Edition. [In Persian]
- _____ (2016). *The Qeran e Habashi*. By Milad Jafarpour. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian]
- Urton, G. (2011). *Inca Myths: The Legendary Past*. Translated by Abbas Mokhber. Second edition. Tehran: Central Publications. [In Persian]
- Yavari, H. (2007). *Psychoanalysis and Literature (two texts, two people, two worlds)*. Tehran: Sokhn Publications. [In Persian]

